

XII Ogólnopolskie Sympozjum Sekcji Odonatologicznej Polskiego Towarzystwa Entomologicznego – Gryżyna, 21–23.08.2015 r.

12th National Symposium of the Odonatological Section of Polish Entomological Society – Gryżyna, August 21–23, 2015

Ewa MIŁACZEWSKA¹, Anna RYCHŁA²

¹ ul. Cichociemnych 3/13, 03-984 Warszawa; e-mail: ewa.milaczewska@gmail.com

² ul. Osiedlowa 12, Płoty, 66-016 Czerwieńsk; e-mail: rychlan@op.pl

Abstract. The authors summarise the 12th National Symposium of the Odonatological Section which took place in August 2015 in Gryżyna (district lubuskie). The main goal was “The dragonfly diversity in standing waters of Poland”. In total, 25 participants were present. During two days of the symposium, three field sessions and one scientific session took place. The participants had the possibility to take part in the dragonfly observations at various standing waters, e. g. lake, pond, and peat bog as well as at running waters. The highlight for all participants was the presence of *Erythromma lindenii*, which occurs in Poland only in several lakes in mid-western part of the country. In total, 35 dragonfly species were recorded. During the scientific session, nine oral presentations were shown.

Key Words: dragonflies, Odonata, *Erythromma lindenii*, symposium, records, Poland, Gryżyński Landscape Park.

Wstęp

XII Ogólnopolskie Sympozjum Sekcji Odonatologicznej PTE pod hasłem „Różnorodność gatunkowa ważek wód stojących Polski” odbyło się w dniach 21–23 sierpnia 2015 r. w województwie lubuskim nieopodal miejscowości Gryżyna położonej 22 km na WSW od Świebodzina. Bazą noclegową i miejscem obrad był ośrodek wypoczynkowy „Anapausis” położony nad Jeziorem Gryżyńskim w Gryżyńskim Parku Krajobrazowym (GKP). Miejsce to nie zostało wybrane przypadkowo. Głównym jego atutem jest bowiem występowanie nad jeziorem oczobarwnicy jeziornej *Erythromma lindenii* (SELYS, 1840) – atlantycko-śródziemnomorskiego gatunku ważki, którego zasięg w Polsce ogranicza się obecnie do środkowo-zachodniej części kraju. Możliwość obserwacji oczobarwnicy jest więc dużą atrakcją dla miłośników ważek działających w innych regionach kraju. Ponadto, okolice Gryżyny wyróżniają się na tle województwa dużą różnorodnością ekosystemów wodno-błotnych, wobec czego stanowią doskonałe miejsce do obserwacji wielu gatunków ważek.

Organizatorką sympozjum była współautorka tego sprawozdania – Anna RYCHŁA. Ze strony parku pomocą służyli Ryszard ORZECZOWSKI i Hieronim WASIELEWSKI. W tegorocznym zjeździe udział wzięło 25 osób z całej Polski: Rafał BERNARD, Edyta BUCZYŃSKA, Paweł BUCZYŃSKI, Bogusław DARAŻ, Julia DOBRZAŃSKA, Maria GOŁĄB, Lucyna GÓRKA, Maciej GÓRKA i Wojtuś GÓRKA, Dorota GUSTA, Bogusława JANKOWSKA, Małgorzata TARGOŃSKA-KARASEK, Tomasz KARASEK, Jakub LIBERSKI, Piotr MIKOŁAJCZUK, Ewa MIŁACZEWSKA, Alicja MISZTA, Ryszard ORZECZOWSKI, Anna RYCHŁA, Grzegorz SMOLARCZYK, Adam TARKOWSKI, Grzegorz TOŃCZYK, Jacek WENDZONKA, Michał WOLNY i Piotr ZABŁOCKI.

Tegoroczne spotkanie miało charakter terenowo-referatowy.

Dzień pierwszy (21.08.2015 r.)

Na piątek 21 sierpnia 2015 roku zostały zaplanowane wyjścia terenowe i większość uczestników sympozjum wzięła w nich czynny udział. Dla niektórych największą atrakcją pozostała jednak *E. lindenii* i zdecydowali się pozostać nad jeziorem, by maksymalnie wykorzystać okazję do obserwacji i fotografowania tego gatunku. Pierwsze wyjście w teren miało charakter długiego spaceru ścieżką, podczas którego przechodziliśmy na kolejne stanowiska: rzekę Gryżynkę, staw bobrowy, staw Bartno i Jezioro Gryżyńskie. Towarzyszył nam pan Hieronim WASIELEWSKI – długoletni pracownik GPK, nieoceniony pod względem wiedzy o tym obszarze. Dzięki niemu nie tylko skupialiśmy się na ważkach, lecz równolegle dowiedzieliśmy się wielu ciekawych rzeczy o budowie geologicznej, historii i walorach przyrodniczych GPK. Początkowy odcinek naszej wycieczki nie obfitował w ważki, co nie znaczy, że było nudno. Obserwowaliśmy z dużym zaangażowaniem m. in. kępy porostu brodaczki *Usnea* DILL. ex ADANS. występującego na korze drzew, a w źródliku znajdującym się nieopodal rzeki Gryżynki znaleźliśmy domki chronionego chruścika – kryniczni wilgotki *Crunoecia irrorata* (CURTIS, 1834). Mimo sprzyjającej pogody, nad stawem bobrowym udało nam się zaobserwować tylko nieliczne osobniki *Sympetrum vulgatum* (LINNAEUS, 1758) i *Aeshna cyanea* (O.F. MÜLLER, 1764). Dzięki dużemu zaangażowaniu Piotrka MIKOŁAJCZUKA doszły również larwy *A. cyanea* i *Pyrrhosoma nymphula* (SULZER, 1776). Dopiero przy cieku łączącym Jezioro Gryżyńskie ze stawem Bartno w końcu zaczęły się atrakcje ważkowe i grupa mocno się rozproszyła w poszukiwaniu kolejnych gatunków.

Fot. 1. Samiec *Erythromma lindenii* napotkany nad Jeziorem Gryżyńskim (fot. B. JANKOWSKA).
Phot. 1. Male of *Erythromma lindenii* found at Lake Gryżyńskie (photo by B. JANKOWSKA).

Część uczestników skupiła się na cieku, inni poszli od razu nad staw. W efekcie udało się nam stwierdzić 8 gatunków nad ciekim, w tym jednego osobnika *Cordulegaster boltonii* (DONOVAN, 1807) oraz 15 gatunków nad stawem, m. in. *Sympetrum depressiusculum* (SELYS, 1841). Ostatnim etapem tej sesji był wschodni brzeg Jeziora Gryżyńskiego, gdzie obserwacje prowadziliśmy głównie z pomostów wystających poza zwarte szuwały akwenu. Przy jeziorze zanotowaliśmy łącznie podczas całego sympozjum 12 gatunków. Po krzepiącym obiedzie i krótkim odpoczynku wybraliśmy się samochodami na zbiornik potorfowy położony na terenie leśnictwa Radnica w Nadleśnictwie Bytnica, poza granicą GKP. Nowy typ biotopu dawał nadzieję na odkrycie kolejnych gatunków ważek. Poza tym z tego stanowiska nie było do tej pory żadnych informacji dotyczących ważek, więc każde obserwacje były cenne. Wycieczka okazała się bardzo udana: stwierdziliśmy 22 gatunki, w tym dwa chronione: *Leucorrhinia albifrons* (BURMEISTER, 1839) i *Leucorrhinia pectoralis* (CHARPENTIER, 1825). Po kolacji mieliśmy już czas wolny, który wykorzystaliśmy na odpoczynek i relaks, kąpiel w jeziorze lub spacer po okolicy. Jak zwykle, wieczór spędziliśmy wspólnie na rozmowach.

Fot. 2. Mostek nad Gryżynką. Na zdjęciu od prawej: Julia DOBRZAŃSKA, Piotr ZABŁOCKI, Michał WOLNY, Jakub LIBERSKI, Hieronim WASIELEWSKI, Rafał BERNARD, Maciej GÓRKA, Ryszard ORZECZOWSKI, Edyta BUCZYŃSKA, Adam TARKOWSKI, w głębi w białym kapeluszu Maria GOŁĄB (fot. B. DARAŻ).

Phot. 2. Little bridge over the River Gryżynka. From the right: Julia DOBRZAŃSKA, Piotr ZABŁOCKI, Michał WOLNY, Jakub LIBERSKI, Hieronim WASIELEWSKI, Rafał BERNARD, Maciej GÓRKA, Ryszard ORZECZOWSKI, Edyta BUCZYŃSKA, Adam TARKOWSKI, deeper in the white hat Maria GOŁĄB (photo by B. DARAŻ).

Fot. 3. Obserwacja ważek latających nad torfianką. Na zdjęciu od lewej: Adam TARKOWSKI, Anna RYCHŁA, Tomasz KARASEK, Małgorzata TARGOŃSKA-KARASEK i siedzący w trawie Piotr MIKOŁAJCZUK (fot. R. ORZECZOWSKI).

Phot. 3. Observations of dragonflies flying over the peat excavation. From the left: Adam TARKOWSKI, Anna RYCHŁA, Tomasz KARASEK, Małgorzata TARGOŃSKA-KARASEK and sitting in the grass Piotr MIKOŁAJCZUK (photo by R. ORZECZOWSKI).

Dzień drugi (22.08.2015 r.)

W sobotę, 22 sierpnia 2015 r., korzystając z ładnej pogody postanowiliśmy skontrolować część dużego kompleksu stawów hodowlanych znajdujących się na północ od miejscowości Grabin, na terenie GPK. Jest to teren prywatny i wejście wymaga specjalnego zezwolenia właściciela, które z wyprzedzeniem uzyskaliśmy. Celem tej sesji była inwentaryzacja ważek stawów położonych we wschodniej części kompleksu. Łącznie zaobserwowaliśmy 16 gatunków, w tym dwa: *Orthetrum albistylum* (SELYS, 1848) i *Aeshna affinis* VANDER LINDEN, 1820, które nie były dotąd notowane w tym rejonie.

Po południu odbyła się sesja referatowa. Na tegorocznej sesji przedstawiono 9 prezentacji, których streszczenie znajduje się poniżej:

1. Ryszard ORZECZOWSKI – „Gryżyński Park Krajobrazowy” – Autor przybliżył uczestnikom walory krajobrazowe i przyrodnicze GPK. Przedstawił również zabytki kulturowe i historyczne obszaru. Ponadto dowiedzieliśmy się z prezentacji o sposobach zbierania oraz archiwizowania danych przyrodniczych przez pracowników. Dzięki pięknym zdjęciom Autora mogliśmy podziwiać bogactwo flory i fauny obszaru nie ruszając się z sali

konferencyjnej. Istotną informacją dla uczestników było przedstawienie stanu wiedzy o występowaniu i rozmieszczeniu gatunków ważek na terenie GPK: dotychczas stwierdzono ich na tym terenie 41. Większość była obserwowana przez pracowników parku i dane te nie były publikowane.

2. Paweł BUCZYŃSKI – „Ważki (Odonata) wód antropogenicznych Polski środkowo-wschodniej: podsumowanie 20 lat badań” – Autor przedstawił wyniki kompleksowej analizy zgrupowań ważek zasiedlających różnego rodzaju wody antropogeniczne (m. in. wyrobiska, stawy rybne, kanały i torfianki) w środkowo-wschodniej Polsce (od Bugu na północy do Rostocza na południu i od Wisły na zachodzie do granicy Polski na wschodzie). Analiza powstała w oparciu o bardzo obszerny materiał obejmujący łącznie 370 stanowisk i wykazała m.in., że 1) wody antropogeniczne generalnie stanowią ważne siedliska zastępcze dla ważek; 2) wspomagają ekspansję gatunków na inne obszary; 3) dla niektórych gatunków, np. *Coenagrion ornatum* (SELYS, 1850) i *Orthetrum brunneum* (FONSCOLOMBE, 1837), stanowią podstawową bazę siedliskową; 4) są równie ważne jak siedliska naturalne dla występowania gatunków specjalnej troski.

3. Julia DOBRZAŃSKA i Tomasz KARASEK – „Fauna ważek ogrodów wilanowskich – badania i edukacja” – Najpierw Julia DOBRZAŃSKA zapoznała nas z historią i położeniem ogrodów.

Fot. 4. Nad stawami w Grabinie – chwila odpoczynku, słuchamy opowieści Rafała BERNARDA. Wśród słuchających od lewej Ryszard ORZECHOWSKI, Adam TARKOWSKI, Maria GOŁĄB, Jakub LIBERSKI, Julia DOBRZAŃSKA, Piotr MIKOŁAJCZUK, bliżej nas Dorota GUSTA i Grzegorz TOŃCZYK, z prawej strony stoi Anna RYCHŁA (fot. P. BUCZYŃSKI).

Phot. 4. Ponds in Grabin – relax time, we listen to the stories of Rafał BERNARD. From the left: Ryszard ORZECHOWSKI, Adam TARKOWSKI, Maria GOŁĄB, Jakub LIBERSKI, Julia DOBRZAŃSKA, Piotr MIKOŁAJCZUK, closer to us Dorota GUSTA i Grzegorz TOŃCZYK, standing on the right Anna Rychła (photo by P. BUCZYŃSKI).

Przedstawiła ich różnorodność siedliskową od niemal nieprzekształconych części dawnego starorzecza Wisły po ogrody barokowe w pobliżu Pałacu Wilanowskiego. Następnie przedstawiła kierunki i zakres edukacji prowadzonej w Wilanowie. Organizowane są spotkania z przyrodą dla dzieci i całych rodzin, gdzie edukacja traktowana jest jako rodzaj przygody. Spotkania z ważkami polegają na samodzielnym odłowieniu imagines w siatki entomologiczne i zapoznawaniu się z odłowionymi gatunkami. Następnie Tomasz KARASEK zapoznał nas z różnorodnymi środowiskami występującymi w Ogrodach Wilanowskich i charakterystycznymi dla nich zespołami ważek. Opowiedział o metodach prowadzenia badań i rejestrowania wyników.

4. Maciej GÓRKA – „El Salvador – ważki i ludzie” – Autor zapoznał nas ze służbowym celem swej podróży, z napotkanymi ludźmi, krajobrazami Salwadoru i zarejestrowanymi tam ważkami. Nie jest to kraj bezpieczny dla turystów, mimo to odwiedził kilka wybranych zbiorników wodnych w asyście salwadorskich współpracowników. Efektem wycieczek były przepiękne zdjęcia różnych gatunków ważek, które mogliśmy podziwiać podczas prezentacji. Maciek zaprezentował kilka egzotycznych, pięknie ubarwionych gatunków.

5. Weronika HIRSZMAN i Rafał BERNARD – „Poałtasowe dane o rozmieszczeniu gatunków ważek specjalnej troski w Polsce – podsumowanie” – Rafał BERNARD dokonał syntezy stanu rozmieszczenia w Polsce wybranych gatunków ważek na podstawie danych z „Atlasu rozmieszczenia ważek (Odonata) w Polsce” oraz nowych doniesień, które ukazały się po jego wydaniu. Pod uwagę brane były dane pochodzące z 49 publikacji z lat 2010–2015. Dla większości rozpatrywanych gatunków częstość ich występowania wzrosła. Niekorzystny trend zaobserwowano natomiast dla *Coenagrion lunulatum* (CHARPENTIER, 1840) i *Symptetrum depressiusculum*.

6. Grzegorz TOŃCZYK i Dorota GUSTA – „*Nehalennia speciosa* (CHARPENTIER, 1840) w okolicach Łodzi” – Grzegorz TOŃCZYK przedstawił stan rozpoznania ważek w województwie łódzkim po 1990 roku. W pierwszej połowie XX wieku zbadano 10 kwadratów UTM, od 1959 do 1990 roku rozpoznane były 23 kwadraty. Badania współczesne objęły 176 kwadratów, co stanowi 78,9% całego obszaru. Stwierdzono 62 gatunki. Do niedawna znane było tylko jedno stanowisko *N. speciosa* z Przedborza, położone na południowo-wschodniej granicy województwa. Ostatnio stwierdzono ten gatunek na dwóch kolejnych stanowiskach w Lesie Karolewskim koło Pabianic. Ponadto od 1990 roku na torfowiskach Lasu Karolewskiego stwierdzono 32 gatunki ważek.

7. Alicja MISZTA – „Inwentaryzacja a waloryzacja odonatocenozy – rozważania na przykładzie rezerwatu Jeleniak–Mikuliny i Katowickiego Parku Leśnego” – Rezerwat Jeleniak–Mikuliny stanowią dwa płytkie, zarastające stawy, położone w niecce międzywydmowej i znajdujące się w ich pobliżu torfowiska. Katowicki Park Leśny obejmuje tereny miejskie, parkowe oraz leśne. Autorka pokazała zmiany zachodzące na omawianych obszarach dokumentując je mapami od XIX wieku do dziś. Następnie dokonała porównania występujących tam gatunków w okresie od 2002 do 2014 roku. Ponadto poruszyła kwestię sposobu waloryzacji tych stanowisk przedstawiając wyniki analiz bioróżnorodności na podstawie różnych indeksów biotycznych stosowanych w ocenie siedlisk.

8. Bogusława JANKOWSKA – „Diaporama – wspomnienia z sympozjum w Dubiecku” – jak zwykle zdjęcia własne i zebrane od uczestniczących w poprzednim sympozjum Kolegów i Koleżanek przez Bogusia DARAŻA, posłużyły Bogusi JANKOWSKIEJ do stworzenia

wspaniałego reportażu uzupełnionego doskonałą muzyką. Pozostaje mieć nadzieję, że podobnie postąpi ze zdjęciami zrobionymi w tym roku.

9. Maciej GÓRKA – „Siedliska ważek okolic Trestna” – Autor przedstawił wyniki inwentaryzacji ważek oraz ich siedlisk na niewielkich starych gliniankach z osoką aloesową w okolicy miejscowości Trestno położonej tuż przy wschodniej granicy Wrocławia. Kluczową informacją tego referatu było odkrycie stanowiska żagnicy zielonej *Aeshna viridis* EVERSMAANN, 1836. Tu 23 i 30 lipca 2013 r. Maciej GÓRKA znalazł wylinkę i obserwował dorosłe osobniki *A. viridis*. Obserwacje robił też 3 sierpnia 2014 r. W 2015 roku 17 i 21 lipca Michał WOLNY i Piotr ZABŁOCKI przeprowadzili podobne obserwacje. Świadczy to wszystko o stabilności populacji na tym stanowisku i zarazem wskazuje na znacząco szerszy zasięg *A. viridis* w Polsce.

Po wszystkich wystąpieniach zostały omówione również sprawy bieżące Sekcji, m.in. poruszyliśmy sprawy dotyczące potrzeby wypracowania nowej formuły prezentowania danych w Odonatrix, zbliżających się wyborów w Zarządzie Sekcji oraz dyskutowaliśmy na temat miejsca organizacji przyszłorocznego sympozjum. Wybraliśmy propozycję Bogusi JANKOWSKIEJ, żeby się spotkać w przyszłym roku w okolicy Bogatyni – w terenie bardzo słabo zbadanym pod kątem ważek, jednak obfitującym w ciekawe siedliska. Po tym oficjalnie zakończyła się sesja referatowa. Oczywiście przy kolacji zorganizowanej na świeżym powietrzu pod wiatą znajdującą się przy ośrodku nadal rozprawialiśmy do późnych godzin wieczornych o różnych sprawach związanych z ważkami i nie tylko.

W niedzielę 23 sierpnia 2015 r. po śniadaniu zakończyliśmy oficjalnie nasze tegoroczne spotkanie.

W efekcie, podczas XII Ogólnopolskiego Sympozjum Sekcji Odonatologicznej stwierdziliśmy 35 gatunków. Dwa gatunki (*Orthetrum albistylum* i *Aeshna affinis*) nie były dotąd notowane na terenie Gryżyńskiego Parku Krajobrazowego, w związku z tym liczba znanych ważek w GPK wzrosła do 43. Mamy nadzieję, że w przyszłym roku frekwencja dopisze i spotkamy się znowu w tak szerokim gronie by wspólnie debatować o naszych ulubieńcach: ważkach!